

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 222

İSLÂM FELSEFESİNDE AHLÂKIN TEMEL PARADİGMALARI
(Değer Merkezli Bir Yaklaşım)

Yrd. Doç. Dr. Kemal GÖZ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj & Kapak
FCR

Baskı & Cilt
AYDAN BASIM ve YAYIM LTD. ŞTİ.
Örnek Sanayi Sitesi Alınteri Bulvarı
364. Sokak No: 4 Ostim/ANKARA
Tel: 0312.354 46 27-28

1. Baskı: Ekim 2016

ISBN: 978-605-9652-09-4

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

İSLÂM FELSEFESİNDE AHLÂKIN
TEMEL PARADİGMALARI
(Değer Merkezli Bir Yaklaşım)

Yrd. Doç. Dr. Kemal GÖZ

Ankara 2016

Yrd. Doç. Dr. Kemal GÖZ

1956 yılında Denizli-Kızılhisar (Serinhisar)'da doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Kızılhisar'da tamamladı. 1974 yılında Acıpayam Lisesi'nden mezun olarak aynı yıl Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne kaydoldu ve 1979 yılında mezun oldu.

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda "Düşünce Tarihimizde Elmalı Muhammed Hamdi Yazır" adlı teziyle yüksek lisans programını 1998 yılında tamamladı.

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda 08.09.2004 tarihinde "İslam'da ve Milletlerarası Belgelerde Hürriyetler" konulu teziyle doktora çalışmasını tamamladı.

Milli Eğitim Bakanlığınca 24.11.2006 tarihinde "Baş-öğretmen" unvanı verildi.

Milli Eğitim Bakanlığı'nda değişik kurumlarda uzun yıllar idarecilik yaptıktan sonra 02.08.2010 tarihinde Artvin Çoruh Üniversitesi Eğitim Fakültesine Yardımcı Doçent Doktor unvanıyla öğretim üyesi olarak atandı.

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü (İslâm Felsefesi) ne 15.04.2013 tarihinde Yardımcı Doçent olarak atandı. Halen Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Başkanlığını ve İslâm Felsefesi Ana Bilim Dalı Başkanlığını yürütmektedir.

Evlî ve üç çocuk babasıdır.

İngilizce ve Arapça bilmektedir.

E-mail: kemalgoz@pau.edu.tr, kemalgoz@gmail.com.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
KISALTMALAR.....	9
GİRİŞ.....	11
1.DEĞER NEDİR?	13
1.1.Değerlerin Genel Özellikleri/Sınıflandırılmaları.....	17

I.BÖLÜM

DÜŞÜNCE TARİHİNDE DEĞER'İN SERÜVENİ	25
1.Sokrates'te Değer	26
2.Platon'da Değer	28
3.Aristoteles'te Değer.....	29
4.Descartes'de Değer.....	31
5.Spinoza'da Değer.....	32
6.Leibniz'de Değer	36
7.Kant'ta Değer	38

II.BÖLÜM

İSLÂM AHLÂK FELSEFESİNDE “DEĞER”	45
1.Kur'an'da “Değer” Kavramının Yeri.....	47
1.1.Kur'an'da Değerleri Oluşturan Temel Kavramlar	50
1.1.1.Allah Kavramı.....	51
1.1.2.İnsanın Fiilleri: Emirler ve Yasaklar.....	52
1.1.3.İnsanın davranışlarının sonuçları	54
1.1.4.Yaptırım: Ahiret.....	58

1.1.5.İnsan.....	59
2.İslâm Ahlâk Felsefesinde Ahlâkî Erdemler	63
2.1.Hikmet	65
2.2.Şecaat	70
2.3.İffet.....	73
2.4.Adalet.....	75
3.İslâm Filozoflarında Değer	78
3.1.Kindî (801-872)' de Değer.....	81
3.2.Ebu Bekir Râzî (865-925)'de Değer	84
3.3.Fârâbî (870/950)'de Değer	86
3.4.İbn Miskeveyh (932-1030)'te Değer.....	89
3.5.İbn Sînâ (980-1037)'da Değer.....	96
3.6.Gazâlî (1058-1111)'de Değer	100
3.7.İbn Bâcce (1077-1139)'de Değer.....	108
3.8.İbn Tufeyl (1105-1185)'de Değer	111
3.9.İbn Rüşd (1126-1198)'de Değer	114
3.10.Râğb el- İsfahanî (954-1010)'de Değer	117
3.11.Hacı Bektaş-ı Veli (1209-1270)'de Değer.....	123
3.12.Nasîruddin Tusi (1201-1274)'de Değer.....	129
3.13.Kınalızade Ali Efendi (1510-1572)'de Değer	135

III.BÖLÜM

AHLÂKÎ ERDEMLERİN YENİ NESİLLERE İLETİLMESİ / DEĞERLER EĞİTİMİ	145
1.Eğitim-Öğretim Nedir?.....	146
2.Eğitimcilerin Özellikleri ve Sorumlulukları.....	149
SONUÇ.....	153
KAYNAKLAR	164
DİZİN	179

ÖN SÖZ

İnsan, yaşadığımız dünyada en önemli canlılardan biri olarak hayatını sürdürmektedir. Yaşadığı zaman dilimlerinde daima kendisi ön plana çıkmış ve bulunduğu dönemi şekillendirmiştir. Yapıp/eden bir varlık olarak sadece kendisini değil, içinde yaşadığı toplumu da şekillendirerek gündemin belirleyicisi olmuştur.

Toplumları ayakta tutan en önemli yapı taşlarından olan değerler günümüzde de öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir. Ahlâk ve onun değerlendirme ölçütleri olarak değerler, çeşitli ahlâk sistemleri içerisinde farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu gerçek, hemen bitişiğinde ahlâk sistemlerinin değerlere bakışı sonucunda bütün insanlık tarafından kabul edilebilen bir değerler sisteminin mevcut olup olmadığı problemini ortaya çıkarmıştır.

Düşünce tarihi boyunca filozofların ve düşünürlerin değer problemiyle ilgili kıymetli kazanımlarını insanlıkla paylaştıklarını görüyoruz. Bu problemi ortaya koyabilmek için biz bu çalışmada Sokrates'ten başlayarak önemli kadim filozofların konuyla ilgili değerlendirmelerine yer verdik.

İslâm ahlâk felsefesinin içeriğini değerler ve hayat felsefesinin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu ahlâk sistemi içerisinde birbirini tamamlar bir şekilde şu konuların beraberce ele alındıkları görülmektedir. İnsanın kendisinin hayatı, toplum hayatı, toplum içinde birlikte yaşayan insanların birbirleriyle olan ilişkileri, komşularıyla olan ilişkileri, başka milletlerle olan ilişkileri, başka dine mensup olan insanlarla olan ilişkileri, canlı, cansız tabiatın tamamıyla olan

ilişkileri ve bu unsurlara karşı olan davranışları değerlendirilmektedir.

İslâm Ahlâk Felsefesi'nde değer problemini ele almaya İlk İslâm filozofu olarak isimlendirilen Kindî'nin görüşlerinin açıklanmasıyla başladık. Zamanımıza kadar görüşleriyle iz bırakmış Fârâbî, İbn Sînâ, İbn Miskeveyh ve Gazâlî gibi İslâm Ahlâk Felsefesi düşünürlerinin görüşlerini ele alarak konunun anlaşılmasını sağlamaya çalıştık.

Çalışmamız giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte değer kavramı üzerinde durulmuş ve değerlerin sınıflandırılması ortaya konulmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde düşünce tarihinde değer kavramının serüveni Sokrates'ten başlayarak filozoflara göre açıklanmıştır. İkinci bölümde İslâm felsefesinde değer kavramı üzerinde durulmuş ve bu konuda İslâm filozoflarının görüşlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde de açıklanan değerlerin yeni nesillere iletilmesi/değerler eğitiminin önemi üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmam süresince her hususta yardımlarını esirgemeyen değerli Hocam Prof. Dr. Müfit Selim Saruhan Beyefendiye en içten teşekkürlerimi sunarım. Çalışmamızı baştan sona okuyarak katkı sağlayan değerli dostum Yrd. Doç. Dr. Şaban Çiftci beyefendiye şükranlarımı sunarım. Yine akademik çalışmalarım süresince devamlı desteklerini gördüğüm Eşim Hanife Göz'e, oğullarım Muhammed Yasir, Mustafa Ahmet ve kızım Ayşe Nur'a da en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca eserin sizlere ulaşmasını sağlayan Fecr Yayınevi editörü Hüseyin Nazlıaydın Bey'e ve diğer çalışanlarına da şükranlarımı sunuyorum.

Çalışmamızın katkılar sağlaması temennisiyle...

Dr. Kemal GÖZ
Denizli, 2016